

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЕФЕКТИВНОСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ

©2018 ЯРОШЕНКО І. В., СЕМИГУЛІН П. К.

УДК 332.14+631

Ярошенко І. В., Семигулін П. К. Тенденції розвитку аграрного сектора економіки України в контексті ефективності публічного управління територіальним розвитком

Сільські території в Україні, на яких проживає понад 30% населення, займають близько 90% всієї площі країни. Сільськогосподарська діяльність населення залишається основним джерелом його життєзабезпечення, при цьому 55% сільського населення в країні здійснює господарювання на особистих присадибних ділянках невеликого розміру, без отримання значних додаткових прибутків. Виробляючи значну кількість сільськогосподарської продукції в країні, особисті селянські господарства, за відсутності дієвих механізмів захисту і підтримки їх діяльності, не мають можливості конкурувати із сільськогосподарськими підприємствами, особливо середніми та великими, отже, не впливають на формування ринків збуту своїх товарів і послуг. Великі агрохолдинги та сільгоспкомпанії контролюють майже весь ринок реалізації сільськогосподарської продукції як усередині країни, так і при її експорті. Значимість формування необхідної інституціональної та економічної бази для функціонування окремої території (регіону, громади тощо), оцінки її стану з метою подальшого використання в публічному управлінні територіальним розвитком визначає важливість розробки і впровадження ефективної системи комплексного розвитку сільських територій і агропромислового сектора в Україні для вирішення соціально-економічних проблем територій і стимулювання їх сталого розвитку.

Ключові слова: аграрний сектор, сільське господарство, агропромислова продукція, сільські території, публічне управління територіальним розвитком, сталий розвиток, державна регіональна політика, соціально-економічний розвиток територій.

Табл.: 10. Бібл.: 11.

Ярошенко Ігор Васильович – кандидат економічних наук, завідувач відділу макроекономічної політики та регіонального розвитку, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пров. Інженерний, 1а, 2 пов., Харків, 61166, Україна) E-mail: iyaroshenko@i.ua

Семигулін Павло Костянтинович – аспірант, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пров. Інженерний, 1а, 2 пов., Харків, 61166, Україна) E-mail: semigulin.p@gmail.com

УДК 332.14+631

Ярошенко И. В., Семигулин П. К. Тенденции развития аграрного сектора экономики Украины в контексте эффективности публичного управления территориальным развитием

Сельские территории в Украине, на которых проживает более 30% населения, занимают около 90% всей площади страны. Сельскохозяйственная деятельность населения остается основным источником его жизнеобеспечения, при этом 55% сельского населения в стране осуществляет хозяйствование на личных приусадебных участках небольшого размера, без получения значительных дополнительных доходов. Производя значительное количество сельскохозяйственной продукции в стране, личные сельские хозяйства, при отсутствии действенных механизмов защиты и поддержки их деятельности, не имеют возможности конкурировать с сельскохозяйственными предприятиями, особенно средними и крупными, а значит, не влияют на формирование рынков сбыта своих товаров и услуг. Крупные агрохолдинги и сельхозкомпании контролируют почти весь рынок реализации сельскохозяйственной продукции как внутри страны, так и при ее экспорте. Значимость формирования необходимой институциональной и экономической базы для функционирования отдельной территории (региона, общины и т. п.), оценки ее состояния с целью дальнейшего использования в публичном управлении территориальным развитием определяет важность разработки и внедрения эффективной системы комплексного развития сельских территорий и агропромышленного сектора в Украине для решения социально-экономических проблем территорий и стимулирования их устойчивого развития.

Ключевые слова: аграрный сектор, сельское хозяйство, агропромышленная продукция, сельские территории, публичное управление территориальным развитием, устойчивое развитие, государственная региональная политика, социально-экономическое развитие территорий. Табл.: 10. Библ.: 11.

Ярошенко Игорь Васильевич – кандидат экономических наук, заведующий отделом макроэкономической политики и регионального развития, Научно-исследовательский центр индустриальных проблем развития НАН Украины (пер. Инженерный, 1-а, 2 эт., Харьков, 61166, Украина) E-mail: iyaroshenko@i.ua

Семигулин Павел Константинович – аспирант, Научно-исследовательский центр индустриальных проблем развития НАН Украины (пер. Инженерный, 1-а, 2 эт., Харьков, 61166, Украина) E-mail: semigulin.p@gmail.com

UDC 332.14+631

Yaroshenko I. V., Semigulin P. K. The Tendencies of Development of Agrarian Sector of Economy of Ukraine in the Context of Efficiency of Public Management of Territorial Development

The rural areas in Ukraine, which are home to more than 30% of the population, occupy about 90% of the entire area of the country. The agricultural activity of the population remains the main source of its life support, while 55% of the rural population in the country carries out economic management on the personal household small size plots, without obtaining significant additional income. While producing a significant quantity of agricultural products in the country, individual rural households, in the absence of effective mechanisms to protect and support their activities, are not able to compete with agricultural enterprises, especially of medium and large size, and therefore they do not influence on the formation of markets for sales of their goods and services. Large agricultural holdings and agricultural companies control almost the entire market of sales of agricultural products both domestically and in terms of exports. Importance of formation of necessary institutional and economic base for functioning of separate territory (region, community, etc.), assessment of its condition with the purpose of further use in the public management of territorial development determines the importance of developing and implementing an efficient system of integrated development of both rural areas and agro-industrial sector in Ukraine to solve the socio-economic problems of the territories and stimulate their sustainable development.

Keywords: agrarian sector, agriculture, agro-industrial products, rural areas, public management of territorial development, sustainable development, the State regional policy, socio-economic development of territories.

Тбл.: 10. Bibl.: 11.

Yaroshenko Igor V. – PhD (Economics), Head of the Department of Macroeconomic Policy and Regional Development, Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (2 floor 1-a Inzhenernyi Ln., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: iyaroshenko@i.ua

Semigulin Pavel K. – Postgraduate Student, Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (2 floor 1-a Inzhenernyi Ln., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: semigulin.p@gmail.com

Площа сільських територій в Україні займає близько 90% всієї площі України, на якій проживає понад 30% населення. Сільськогосподарська діяльність населення залишається основним джерелом їх життєзабезпечення, при цьому понад половини (55%) сільського населення в країні здійснює господарювання на особистих присадибних ділянках невеликого розміру без отримання значних додаткових прибутків, що характеризує високий рівень бідності в сільській місцевості.

Виробляючи значну кількість сільськогосподарської продукції в країні (майже 44% валової продукції сільського господарства в Україні, зокрема продукції рослинництва – близько 40%, продукції тваринництва – приблизно 55%), особисті селянські господарства, за відсутності дієвих механізмів захисту і підтримки їх діяльності, не мають можливості конкурувати із сільськогосподарськими підприємствами, особливо середніми та великими, і не впливають на формування ринків збуту своїх товарів й послуг.

Великі агрохолдинги та крупні компанії контролюють майже весь ринок реалізації сільськогосподарської продукції, як усередині країни, так і при її експортуванні, крім цього, їм належить логістична та торговельна інфраструктура, значні фінансові ресурси, що дозволяє формувати та реалізовувати власну протекціоністську політику на ринку сільськогосподарської та агропромислової продукції.

Суттєво зростає актуальність дослідження питань формування нових стратегічних підходів до управління розвитком територій, створення економічного підґрунтя функціонування спроможних громад з метою подолання значних проблем у сільській місцевості та забезпечення їх сталого розвитку. Очевидно, що сучасний кризовий стан сільських територій не може задовольняти інтереси та потреби виробників і споживачів вітчизняної агропромислової продукції та не сприяє забезпеченню мешканців територій робочими місцями та сучасними публічними послугами.

Вагомі результати дослідження проблем розвитку сільських територій були отримані в роботах таких відомих вітчизняних вчених, як: Б. Пасхавер, П. Саблук, В. Юрчишин, О. Онищенко, Ю. Губень, М. Барановський, О. Павлов, А. Третяк, К. Якуба, М. Орлатий, І. Прокоп, Л. Шопотько, О. Попов, Т. Осташко, В. Андрійчук, О. Бородіна, В. Зіновчук та інших.

Значущість формування необхідної інституціональної та економічної бази для функціонування окремої території (регіону, громади тощо), оцінка її стану з метою подальшого використання в публічному управлінні територіальним розвитком визначають важливість розробки і впровадження ефективної системи комплексного розвитку сільських територій та агропромислового сектора в Україні для вирішення соціально-економічних проблем територій і стимулювання їх сталого розвитку.

Мета статті – аналіз тенденцій аграрного сектора економіки в Україні для використання в публічному управлінні територіальним розвитком і результативної реалізації регіональної політики.

Завдання статті – провести аналіз сучасних тенденцій розвитку аграрного сектора економіки в Україні, зокрема у виробництві рослинної та тваринницької продукції, а також за різними категоріями суб'єктів господарювання, для виявлення існуючих проблем і розробки пропозицій щодо стимулювання розвитку.

Використання природних можливостей чорноземних ґрунтів і сприятливих агрокліматичних обставин створюють умови для зростання обсягів сільськогосподарського виробництва, що робить на сьогодні Україну одним із провідних виробників та експортерів продукції сільського господарства у світі. Зростання обсягів виробництва в Україні зумовлено розширенням посівних площ і збільшенням продуктивності виробництва.

Станом на 1 січня 2016 р. 70,8% території України (42,7 млн га із 60,4 млн га загальної площі) класифікувалося як землі сільськогосподарського призначення, зокрема, 32,5 млн га ріллі, 2,4 млн га сіножатей та 5,4 млн га пасовищ [4]. Половину площі ріллі складають чорноземи – найпродуктивніший тип ґрунту у світі. Україна володіє майже третиною світових площ чорноземів.

Період 2010–2017 рр. характеризується зростанням посівної площі сільськогосподарських культур у країні на 2,6%, або на 698 тис. га. Структурні зміни вказують на значне збільшення питомої ваги підзасів технічних культур (+8,6%), що відбулося за рахунок скорочення зернових і зернобобових (–3,4%), картоплі та овочевих та овочевих (–2,5%) і кормових (–2,7%) культур (табл. 1).

Зростання продуктивності виробництва в сільському господарстві впливає на посилення його ролі в українській економіці (табл. 2).

Питома вага продукції сільського господарства у ВВП зросла на 2,8% – із 7,4% у 2010 р. до 10,2% у 2017 р.

Питома вага зайнятого в сільському господарстві населення збільшилася на 2,3% і складає 17,7% (2,9 млн осіб) від загальної кількості працюючого населення країни (16,2 млн осіб).

Частка експорту агропромислової продукції в експорті товарів з країни становила 41,0% у 2017 р. і збільшилася на 21,7 в. п. порівняно з показниками 2010 р.

Частка імпорту агропромислової продукції в імпорті товарів у країну становила 8,7% у 2017 р. і зменшилася на 0,8 в. п. порівняно з показниками 2010 р.

Обсяг валової продукції сільського господарства у 2017 р. порівняно з 2010 р. збільшився на 27,8% (+54,3 млрд грн) і становив 249,2 млрд грн, у тому

Таблиця 1

Структура посівних площ сільськогосподарських культур у 2010 р. і 2017 р. (тис. га)

Показник	2010 р.	Питома вага, %	2017 р.	Питома вага, %
Уся посівна площа	26736	100,0	27434	100,0
Зернові та зернобобові культури	15128	56,6	14607	53,2
Технічні культури	7138	26,7	9677	35,3
Картопля і овоче-баштанні культури	1961	7,3	1324	4,8
Кормові культури	2509	9,4	1826	6,7

Джерело: складено за даними [4].

Таблиця 2

Динаміка продуктивності виробництва в сільському господарстві за період 2010–2017 рр. (%)

Показник	Рік							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Питома вага продукції сільського господарства у ВВП	7,4	8,2	7,8	8,8	10,1	12,1	11,7	10,2
Частка експорту агропромислової продукції в експорті товарів з країни	19,3	18,7	26,0	26,9	30,9	38,2	42,0	41,0
Частка імпорту агропромислової продукції в імпорті товарів у країну	9,5	7,7	8,9	10,6	11,1	9,3	9,9	8,7
Питома вага працюючих у сільському господарстві у чисельності працюючих в країні	15,4	16,8	17,2	17,5	17,1	17,5	17,6	17,7

Джерело: складено за даними [4; 10].

числі в галузі рослинництва збільшився на 44,1% (+54,9 млрд грн) і склав 179,5 млрд грн, у галузі тваринництва зменшився на 0,9% (-0,7 млрд грн) і дорівнював 69,7 млрд грн. У 2010 р. питома вага обсягу валової сільськогосподарської продукції рослинництва складала 63,9% (124,6 млрд грн), тваринництва 36,1% (70,3 млрд грн), тоді як у 2017 р. частка продукції рослинництва збільшилася до 72,0%, продукція тваринництва відповідно зменшилась до 28,0% [7].

У 2017 р. 56,4% усієї валової продукції сільськогосподарства забезпечують сільськогосподарські підприємства, 43,6% – господарства населення (у тому числі в рослинництві 60,5% і в тваринництві – 39,5%), у 2010 р. – 45,8% і 54,2% відповідно [7]. Період 2010–2017 рр. характеризується зростанням питомої ваги валової продукції, виробленої сільськогосподарськими підприємствами, – на 8,1 в. п., у тому числі в рослинництві – на 6,9 в. п., у тваринництві – на 7,0 в. п.

В Україні нараховується понад 4,5 млн домогосподарств, на кожне з яких в середньому припадає 1,8 га землі, які вирощують сільськогосподарську продукцію переважно для власного споживання та у 2017 р. обробляли 30,3% від загальної посівної площі та виробили 43,6% від обсягу валової сільськогосподарської продукції в країні (табл. 3). Решта обсягу сільськогосподарської продукції (56,4%) вироблена сільськогосподарськими підприємствами.

У 2017 р. налічувалося 45,6 тис. підприємств, кожне з яких обробляло в середньому 422,7 га ріллі. У тому числі нараховується 34,1 тис. фермерських господарств, на кожне з яких припадає в середньому 125,9 га посівних площ. Разом вони обробляли 15,7% ріллі та виробили 8,7% від обсягу валової сільськогосподарської продукції, у тому числі рослинництва – 11,3%, тваринництва – 2,0%.

Найбільшими виробниками сільськогосподарської продукції є агрохолдинги. У 2017 р. налічувалося 93 сільськогосподарські підприємства, які обробляють більше 10 тис. га сільськогосподарської землі, проти 80 підприємств у 2012 р. Земельний банк в обробці агрохолдингами виріс із 5,6 млн га у 2012 р. до 6,0 млн га у 2017 р. [11]. Валове виробництво аграрних холдингів за 2017 р. склало 55,9 млрд грн, або 22,4% від загального обсягу по країні, у тому числі частка у виробництві продукції рослинництва – 20,0%, тваринництва – 29,0%. У середньому кожним агрохолдингом вироблено 601,1 млн грн сільськогосподарської продукції на території 64,5 тис. га (див. табл. 3).

Лідерами по земельному банку є «Кернел» – 600 тис. га, UkrLandFarming – 570 тис. га, «Агропросперіс» (NCH) – 410 тис. га, МХП – 366 тис. га, Астарт-Київ – 248 тис. га, Мрія Агрохолдинг – 165 тис. га, ІМК – 137 тис. га, Агротон – 122 тис. га, Agro Generation&Harmelia – 120 тис. га, Укрпромінвест – 120 тис. га, ГП Епіцентр – 106 тис. га, Агрейн –

Структура господарської діяльності в сільському господарстві у 2017 р.

Категорія господарств	Кількість, тис. од.	Обсяг валової продукції, млн грн	Питома вага, %	Обсяг валової продукції на 1 господар- ство, млн грн	Посівна площа, тис. га	Питома вага, %	Посівна площа на 1 господар- ство, га
Разом	х	249157,0	100,0	х	27434,0	100,0	х
Сільськогосподарські підприємства	45,6	140535,2	56,4	3,1	19108,1	69,7	422,7
у тому числі: фермерські господарства	34,1	22101,4	8,7	0,6	4299,3	15,7	125,9
агрохолдинги	0,093	55900,0	22,4	601,1	6000,0	21,9	64516,1
Домогосподарства	4540,4	108621,8	43,6	0,024	8325,9	30,3	1,8

Джерело: складено за даними [4; 7; 11].

106 тис. га, HarvEast – 97 тис. га, Приват Агро Холдинг – 87 тис. га, АСТ – 86 тис. га [11].

У регіональному вимірі найбільша кількість агрохолдингів у 2017 р. знаходилася в Київській (32), Чернігівській (28) та Полтавській (26) областях, найменша – у Закарпатській (1), Луганській (5) і Чернівецькій (5) областях.

Аграрні холдинги концентрують значні фінансові ресурси в управлінні, мають вихід на експортні ринки, доступ до технологій та політичний вплив на місцевому та національному рівнях. Наявність серед акціонерів представників потужних міжнародних компаній надає таким підприємствам додаткові переваги у відстоюванні своїх інтересів на міжнародному рівні. Агрохолдинги та засновані іноземними компаніями посередницькі торгові підприємства (зернотрейдери) виступають основними експортерами сільськогосподарської продукції. Вони є лідерами в сегментах ринку АПК, на яких спеціалізуються, та відіграють важливу роль у формуванні сільськогосподарського ринку України.

На сьогодні виробництво продукції рослинництва є найбільш перспективним напрямком господарської діяльності, що впливає на забезпечення продовольчої безпеки в країні. Ринок зернових культур в Україні є одним із постійно зростаючих та інвестиційно привабливих. За 2010–2017 рр. обсяги виробництва зернових культур збільшилися в 1,6 разу – з 39,3 млн т до 61,9 млн т [8]. Зернові культури займають значну питому вагу в загальному обсязі рослинної продукції сільського господарства.

У структурі виробництва зернових культур найбільшу питому вагу мають пшениця, ячмінь та кукурудза, які формують близько 96% всієї виробленої продукції. Протягом 2010–2017 рр. змінилася структура виробництва пшениці – з 42,9% до 42,2%, ячменю – з 21,6% до 13,4%, кукурудзи – з 30,4% до 39,8%

у загальному обсязі продукції, що свідчить про тенденції зменшення вирощування високоякісних сортів зернових культур на користь фуражного та кормового зерна [8].

Серед світових виробників зернових культур Україна займає вагомі позиції, зокрема по вирощуванню пшениці – 7 місце (після ЄС, Китаю, Індії, Росії, США, Канади), кукурудзи – 8 місце (після США, Китаю, Бразилії, ЄС, Аргентини, Індії, Мексики), ячменю – 4 місце (після ЄС, Росії, Австралії) [11].

В Україні за період 2010–2017 рр. урожайність зернових культур у середньому збільшилася в 1,6 разу, у тому числі пшениці – в 1,5 разу, кукурудзи – у 2,1 разу, жита – в 1,8 разу, ячменю – в 1,7 разу, вівса – в 1,6 разу та зернобобових культур – в 1,6 разу [8].

Урожайність зернових культур, вирощених агрохолдингами у 2017 р., є вищою порівняно із середніми показниками в країні, зокрема, пшениці – 5,0 т/га (проти 4,1 т/га середньої в Україні), кукурудзи – 6,8 т/га (5,4 т/га), ячменю – 4,9 т/га (3,3 т/га) відповідно.

Натомість урожайність української пшениці (як у цілому по країні, так і по агрохолдингах) залишається нижчою, ніж у країнах ЄС (5,7 т/га) та в Китаї (5,4 т/га); кукурудзи – ніж у США (11,1 т/га), Канаді (10,0 т/га), країнах ЄС (7,2 т/га) та в Китаї (6,1 т/га) [11].

У структурі виробництва технічних культур найбільшу питому вагу мають цукрові буряки (фабричні) та олійні культури, які формують близько 100% усієї виробленої продукції. Обсяги виробництва цукрових буряків збільшилися в 1,1 разу – з 13,7 млн т у 2010 р. до 14,9 млн т у 2017 р.; олійних культур зросли в 1,8 разу – зі 10,0 млн т до 18,4 млн т відповідно [8]. Протягом 2010–2017 рр. змінилася структура виробництва технічних культур: питома вага цукрових буряків (фабричних) – з 57,8% до 44,7%, олійних культур – з 42,2% до 55,3% в загальному обсязі продукції. Зміна структури олійних культур у цей період має вигляд: соняшник – з 28,5% до 36,8% (збільшення

виробництва в 1,8 разу); соя – із 7,1% до 11,7% (збільшення у 2,3 разу); ріпак – з 6,2% до 6,6% (збільшення в 1,5 разу).

Серед світових виробників технічних культур Україна займає вагомі позиції, зокрема по вирощуванню соняшнику – 1 місце, сої – 8 місце (після США, Бразилії, Аргентини, Китаю, Парагваю, Індії, Канади), ріпаку – 7 місце (після ЄС, Канади, Китаю, Індії, Японії, Австралії) [11].

За 2010–2017 рр. в Україні у середньому урожайність технічних культур зростає: цукрових буряків (фабричних) – в 1,7 разу; соняшнику – в 1,4 разу; сої – у 1,2 разу; ріпаку – в 1,6 разу.

Урожайність технічних культур, вирощених агрохолдингами у 2017 р., є вищою порівняно із середніми показниками в країні, зокрема соняшник – 2,4 т/га (проти 2,0 т/га середньої в Україні), соя – 2,2 т/га (2,0 т/га), ріпак – 3,0 т/га (2,8 т/га відповідно).

Натомість урожайність (як у цілому по країні, так і по агрохолдингах) українського соняшнику залишається нижчою, ніж у Туреччині (2,5 т/га) та в Китаї (2,5 т/га); сої – ніж у США (3,3 т/га), Бразилії (3,3 т/га) та Канаді (2,8 т/га); ріпаку – ніж у країнах ЄС (3,3 т/га) [11].

За 2010–2017 рр. збільшилися обсяги виробництва: картоплі – у 1,2 разу, овочевих і баштанних культур – в 1,1 разу, плодкових та ягідних культур – в 1,2 разу. Урожайність всіх культур за аналізований період в середньому по Україні збільшилася, зокрема картоплі – в 1,3 разу, овочевих і баштанних культур – в 1,2 разу, плодкових і ягідних культур – в 1,3 разу [8].

У галузі рослинництва домогосподарства переважають у виробництві картоплі, овочів і ягід – відповідно 98,1%, 85,5% і 83,7% у 2017 р. Сільськогосподарські підприємства відіграють важливу роль у вирощуванні експорторієнтованих культур. Так, у 2017 р. вони виробили 77,4% зерна, 86,6% насіння соняшнику, 98,5% насіння ріпаку і 95,6% цу-

крового буряку (табл. 4). У тому числі фермерські господарства виростили 14,0% від загального обсягу виробництва зернових, 7,4% цукрових буряків, 19,3% насіння соняшнику, 19,6% насіння ріпаку. За видами сільськогосподарських культур агрохолдинги мають значну питому вагу у виробництві зернових культур – 26,3%, у тому числі пшениці – 23,3%, кукурудзи – 37,6%, ячменю – 9,5%, і технічних культур, зокрема ріпаку – 31,9% і соняшнику – 22,9%.

Період 2010–2017 рр. характеризується зростанням показників питомої ваги сільськогосподарських підприємств у виробництві: зернових – на 1,5% (з 29,8 млн т із 39,3 млн т у 2010 р. до 47,9 млн т із 61,9 млн т у 2017 р.); насіння ріпаку – на 3,6% (з 1,4 млн т із 1,5 млн т у 2010 р. до 2,2 млн т із 2,2 млн т у 2017 р.); насіння соняшнику – на 4,1% (з 5,6 млн т із 6,8 млн т у 2010 р. до 10,6 млн т із 12,2 млн т у 2017 р.); цукрових буряків – на 3,5% (з 12,7 млн т із 13,7 млн т у 2010 р. до 14,2 млн т із 14,9 млн т у 2017 р.); овочів – на 3,5% (з 1,0 млн т із 8,1 млн т у 2010 р. до 1,3 млн т із 9,3 млн т у 2017 р.). Натомість домогосподарства мають перевагу у виробництві картоплі, частка яких збільшилася на 0,7% (з 18,2 млн т із 18,7 млн т у 2010 р. до 21,8 млн т із 22,2 млн т у 2017 р.), плодкових і ягідних культур – на 0,1% (з 1,5 млн т із 1,7 млн т у 2010 р. до 1,7 млн т із 2,0 млн т у 2017 р.).

У країні активно розвивається органічне землеробство. На початок 2017 р. Україна займала 11 місце серед країн Європи та 20 місце у світі за загальною площею сільськогосподарських угідь, сертифікованих як органічні. Площа органічних земель становить 421 тис. га і збільшилася за останні десять років майже вдвічі (242 тис. га) [1]. У структурі виробництва органічної продукції переважає вирощування зернових – 48,1% (7 місце серед країн – виробників органічних зернових), олійних культур – 16% (5 місце у світі), бобових – 4,6% (7 місце), набуває розвиток вирощування овочів – 2,0% (10 місце) і фруктів – 0,6% [1].

Таблиця 4

Виробництво продукції рослинництва різними категоріями господарств у 2017 р. (млн т)

Категорія господарств	Зернові	Питома вага. %	Ріпак	Питома вага. %	Соняшник	Питома вага. %	Картопля	Питома вага. %	Цукровий буряк	Питома вага. %	Овочі	Питома вага. %	Плодово-ягідні	Питома вага. %
Усього	61,9	100,0	2,2	100,0	12,2	100,0	22,2	100,0	14,8	100,0	9,3	100,0	2,0	100,0
Сільськогосподарські підприємства	47,9	77,4	2,2	98,5	10,6	86,6	0,4	1,9	14,2	95,6	1,3	14,5	0,3	16,3
у тому числі: фермерські господарства	8,7	14,0	0,4	19,6	2,4	19,3	0,1	0,5	1,1	7,4	х	х	0,1	3,7
агрохолдинги	16,3	26,3	0,7	31,9	2,8	22,9	х	х	х	х	х	х	х	х
Домогосподарства	14,0	22,6	0,03	1,5	1,6	13,4	21,8	98,1	0,6	4,4	8,0	85,5	1,7	83,7

Джерело: складено за даними [8; 11].

Середня окупність інвестицій в українське органічне землеробство (за інформацією комерційної служби Посольства США в Україні) становить близько 300%, що робить органічний ринок одним із найпривабливіших напрямів для інвестицій в Україну.

Сертифікат про виробництво органічної продукції в Україні (за інформацією «Органік Стандарт», серпень 2017 р.) отримали 485 підприємців, половина з яких (244) займаються рослинництвом; набуває розвиток вирощування нішевих культур, зокрема ягід.

Внутрішнє споживання органічної продукції в Україні залишається на низькому рівні, показник на душу населення складає 3 євро проти 53,7 євро в європейських країнах. За обсягом внутрішнього ринку органічних продуктів Україна займає 25 місце в Європі, з 1 га органічних угідь на внутрішній ринок потрапляє продукції на 50 євро проти 2345 євро в Європі [1].

Україна є важливим постачальником органічної продукції на європейські ринки: експортуються зернові, олійні та бобові культури, дикорослі ягоди, гриби, горіхи та лікарські трави. Обсяг органічної продукції, експортованої з України за 2016 р., склав близько 300 тис. т на суму понад 65 млн дол. США (за даними органу сертифікації «Органік Стандарт»). Імпортерами української органічної продукції є Нідерланди, Німеччина, Великобританія, Італія, Австрія, Польща, Швейцарія, Бельгія, Чехія, Болгарія та Угорщина [3].

Показники галузі тваринництва за період 2010–2017 рр. характеризують скорочення поголів'я практично всіх, крім птиці, видів тварин: великої рогатої худоби – на 22,4% (з 4,5 млн голів у 2010 р. до 3,5 млн голів у 2017 р.), у тому числі корів – на 23,3% (з 2,6 млн голів у 2010 р. до 2,0 млн голів у 2017 р.); свиней – на 23,2% (з 8,0 млн голів у 2010 р. до 6,1 млн голів у 2017 р.), овець та кіз – на 24,4% (з 1,7 млн голів у 2010 р. до 1,3 млн голів у 2017 р.). Незна-

чне зростання спостерігається у вирощуванні птиці – на 0,5% (з 203,8 млн голів у 2010 р. до 204,8 млн голів у 2017 р.).

Кількість сільськогосподарських тварин, вирощених різними категоріями господарств, представлена в *табл. 5*. За даними 2017 р. домогосподарства переважають в утриманні великої рогатої худоби, в тому числі корів, овець та кіз – відповідно 67,0%, 76,9% і 85,7% від загальної кількості сільськогосподарських тварин. Частка сільськогосподарських підприємств є більшою у вигодовуванні свиней – 54,1% і птиці – 54,9%. У тому числі питома вага фермерських господарств залишається низькою – від 1,6% (птиця) до 3,9% (свині). Агрохолдинги переважають у вирощуванні свиней – 45,8% і птиці – 48,8%.

Для галузі тваринництва характерне зростання виробництва м'яса в 1,1 разу – з 2,1 млн т у 2010 р. до 2,3 млн т у 2017 р.; скорочення виробництва яєць на 9,0% – з 17,1 млрд шт. до 15,5 млрд шт. і молока на 9,0% – з 11,2 млн т до 10,3 млн т відповідно [9]. У структурі виробництва м'яса найбільшу питому вагу мають яловичина і телятина, свинина та м'ясо птиці, які формують близько 98% всієї виробленої продукції. Протягом 2010–2017 рр. структура виробництва збільшилася в бік м'яса птиці – 46,3% до 51,1% і свинини – з 30,7% до 31,7%. Інші види мають тенденцію до скорочення.

Структуру виробництва продукції тваринництва різними категоріями виробників надано в *табл. 6*. Домогосподарства переважають у виробництві молока та яловичини, виробивши у 2017 р. 73,1% і 74,0% від загального обсягу по кожній з категорій цих продуктів відповідно. Частка сільськогосподарських підприємств у виробництві м'яса птиці – 85,4% від загального обсягу, свинини – 50,5% і яєць – 53,9%. У тому числі питома вага фермерських господарств у виробництві продукції тваринництва залишається

Таблиця 5

Кількість сільськогосподарських тварин на кінець 2017 р. (тис. голів)

Категорія господарств	Велика рогата худоба	Питома вага, %	У т. ч. корови	Питома вага, %	Свині	Питома вага, %	Вівці та кози	Питома вага, %	Птиця свійська	Питома вага, %
Усього	3530,8	100,0	2017,8	100,0	6109,9	100,0	1309,3	100,0	204830,9	100,0
Сільськогосподарські підприємства	1166,6	33,0	466,6	23,1	3303,6	54,1	187,0	14,3	112512,3	54,9
у тому числі: фермерські господарства	106,5	3,0	39,2	1,9	238,9	3,9	46,2	3,5	3177,5	1,6
агрохолдинги	300,0	8,5	х	х	2800,0	45,8	х	х	100000,0	48,8
Домогосподарства	2364,2	67,0	1551,2	76,9	2806,3	45,9	1122,3	85,7	92318,6	45,1

Джерело: складено за даними [9; 11].

низькою – від 0,6% у виробництві яєць до 2,8% у виробництві свинини. Агрохолдинги переважають у виробництві м'яса птиці – 74,2% та мають значну питому вагу у виробництві свинини – 26,7% та яєць – 47,0%.

Період 2010–2017 рр. характеризується зростанням показників питомої ваги сільськогосподарських підприємств у виробництві продукції тваринництва, а саме: молока – на 7,2% (з 2,2 млн т із 11,2 млн т у 2010 р. до 2,8 млн т із 10,3 млн т у 2017 р.), яловичини – на 1,5% (з 104,7 тис. т із 427,7 тис. т у 2010 р. до 160,6 тис. т із 617,3 тис. т у 2017 р.), свинини – на 9,9% (з 255,9 тис. т із 631,2 тис. т у 2010 р. до 515,5 тис. т із 1021,6 тис. т у 2017 р.), м'яса птиці – на 4,4% (з 772,0 тис. т із 953,5 тис. т у 2010 р. до 1332,9 тис. т

із 1561,0 тис. т у 2017 р.). Натомість у виробництві яєць перевагу мають домогосподарства, частка яких збільшилася на 6,2% (з 6,8 млрд шт. із 17,1 млрд шт. у 2010 р. до 7,2 млрд шт. із 15,5 млрд шт. у 2017 р.).

Представлені в табл. 7 показники забезпеченості населення країни сільськогосподарською продукцією за період 2010–2017 рр. свідчать про скорочення споживання таких видів продуктів, як м'ясо і м'ясопродукти (–0,3 кг на одну особу), молоко та молочні продукти (–6,4 кг на одну особу), яйця (–17,0 шт. на одну особу), хлібні продукти (–10,5 кг на одну особу), риба та рибні продукти (–3,7 кг на одну особу). Збільшення характерне для овочевих і плодово-ягідних культур.

Таблиця 6

Виробництво продукції тваринництва різними категоріями господарств у 2017 р. (тис. т)

Категорія господарств	М'ясо всього	Питома вага, %	Яловичина	Питома вага, %	Свинина	Питома вага, %	М'ясо птиці	Питома вага, %	Молоко	Питома вага, %	Яйця (млн шт.)	Питома вага, %
Усього	3266,9	100,0	617,3	100,0	1021,6	100,0	1561	100,0	10279,6	100,0	15525,9	100,0
Сільськогосподарські підприємства	2013,2	61,6	160,6	26,0	515,5	50,5	1332,9	85,4	2764,7	26,9	8365,3	53,9
у тому числі: фермерські господарства	81,3	2,5	16,8	2,7	28,1	2,8	36	2,3	194,8	1,9	89,1	0,6
агрохолдинги	1479	45,3	47	7,6	273	26,7	1159	74,2	876	8,5	7300	47,0
Домогосподарства	1253,7	38,4	456,7	74,0	506,1	49,5	228,1	14,6	7514,9	73,1	7160,6	46,1

Джерело: складено за даними [9; 11].

Таблиця 7

Споживання основних продуктів харчування в Україні у 2010 і 2017 рр. (кг на 1 особу за рік)

Види продуктів	Факт за 2010 р.	Факт за 2017 р.	Відхилення 2017 р. від 2010 р. (+, –)	Норма споживання (раціональна)	Відхилення від норми (+, –)
М'ясо та м'ясопродукти, включно із субпродуктами	52,0	51,7	–0,3	80,0	–28,3
Молоко та молочні продукти	206,4	200,0	–6,4	380,0	–180,0
Яйця, шт.	290,0	273,0	–17,0	290,0	–17,0
Хлібні продукти (хліб та макаронні вироби)	111,3	100,8	–10,5	101,0	–0,2
Картопля	128,9	143,4	14,5	124,0	+19,4
Овочі та баштанні продовольчі культури	143,5	159,7	16,2	161,0	–1,3
Плоди, ягоди та виноград	48,0	52,8	4,8	90,0	–37,2
Риба та рибні продукти	14,5	10,8	–3,7	20,0	–9,2
Цукор	37,1	30,4	–6,7	38,0	–7,6
Олія	14,8	11,7	–3,1	13,0	–1,3

Джерело: складено за даними [4].

Порівняльний аналіз фактичного споживання основних продуктів харчування в Україні та норм, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України № 656 від 14.04.2000 р. «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення» [6] та визначеного Міністерством охорони здоров'я України «Орієнтовного набору основної продовольчої сировини і харчових продуктів для забезпечення у середньому на душу населення на 2005–2015 роки», вказує на недостатнє забезпечення населення країни всіма продуктами, крім картоплі, найбільше такими: м'ясо та м'ясопродукти, включно із субпродуктами, при нормі 80 кг на одну особу за рік факт – 51,7 кг (–28,3 кг), молоко та молочні продукти 380 кг та 200 кг (–180 кг) відповідно, плоди, ягоди та виноград – 90 кг і 52,8 кг (–37,2 кг), риба та рибні продукти – 20 кг і 10,8 кг (–9,2 кг) відповідно.

Узагальнення організаційної структури сільськогосподарського ринку України у 2017 р. представлено в *табл. 8*.

Проаналізована організаційна структура сільськогосподарського ринку України характеризується значною часткою індивідуального виробництва (домогосподарствами та фермерськими господарствами) в окремих сегментах сільськогосподарського виробництва. Водночас корпоративний сектор (сільськогосподарські підприємства, зокрема агрохолдинги) має кращий доступ до ринкових ресурсів, каналів збуту, форм державної підтримки, а, відповідно, більше впливає на формування аграрної політики в країні. Таким чином, забезпечення конкурентоспроможності малих сільськогосподарських виробників (домогосподарства та фермерські господарства) потребує підвищення власної ефективності, розширення колективного виробництва, кооперації, маркетингу, постачання та залучення фінансування.

Інформація *табл. 9* дає можливість оцінити переваги та недоліки функціонування в Україні великих і малих форм сільськогосподарських виробників.

Агропродовольча продукція відіграє значну роль в торговельному балансі держави. Експорт агропромислової продукції з України у 2017 р. порівняно з 2010 р. збільшився в 1,8 разу (+7,8 млрд дол. США) і склав 17,7 млрд дол. США, імпорт товарів в Україну зменшився на 25,4% (–1,5 млрд дол. США) і склав у 2017 р 4,3 млрд дол. США. Позитивне сальдо зовнішньоторговельного балансу агропромислової продукції України за період 2010–2017 рр. збільшилося на 9,3 млрд дол. США і склало у 2017 р. +13,5 млрд дол. США [5; 10].

У структурі експорту агропромислової продукції у 2017 р. переважає продукція рослинного походження – 51,9%, жири та олії тваринного або рослинного походження – 25,9% від загальної суми. Перевага експорту неперероблених продуктів зростає з часом,

Таблиця 8

Організаційна структура сільськогосподарського ринку України у 2017 р. (%)

Категорія виробників	Сільське господарство	У тому числі:												
		Рослинництво					Тваринництво							
		по видах					по видах							
Усього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Сільськогосподарські підприємства	56,4	60,5	77,4	98,5	98,5	1,9	95,6	100,0	100,0	100,0	45,8	85,4	26,9	53,9
у тому числі:														
фермерські господарства	8,7	11,3	14,0	19,6	19,3	0,5	7,4	x	x	x	2,0	2,3	1,9	0,6
агрохолдинги	22,4	20,0	26,3	31,9	22,9	x	x	x	x	x	29,0	74,2	8,5	47,0
Домогосподарства	43,6	39,5	22,6	1,5	13,4	98,1	4,4	85,5	83,7	54,2	14,6	73,1	46,1	

Джерело: авторська розробка.

Порівняння переваг і недоліків функціонування в Україні великих і малих форм сільськогосподарських виробників

Агрохолдинги	Малі сільськогосподарські виробники
Переваги	
1. Використання новітніх технологій (нульова обробка ґрунту, система глобального позиціонування, дистанційне зондування тощо). 2. Доступність до ринків збуту. 3. Налагоджена експортна інфраструктура та партнери. 4. Наявність власної інфраструктури (елеватори, сховища, залізничні вагони тощо). 5. Наявність власної матеріально-технічної бази (машини, комбайни, інше)	1. Мобільність напрямів реалізації продукції на внутрішньому ринку. 2. Забезпечення зайнятості сільського населення. 3. Можливість отримання додаткових фінансових ресурсів від реалізації власної продукції домогосподарств. 4. Мобільність у розширенні напрямів і видів виробництва сільськогосподарської продукції
Недоліки	
1. Неприятливий бізнес-клімат (корупція, високе регуляторне та адміністративне навантаження тощо). 2. Залежність від світової кон'юнктури цін на продукцію. 3. Відсутність доступного кредитування (нерозвиненість інфраструктури фінансування сільського господарства, відсутність інвестиційних можливостей і доступності кредитних ресурсів (зокрема, для розвитку тваринництва), занадто високі процентні ставки)	1. Неприятливий бізнес-клімат (корупція, високе регуляторне та адміністративне навантаження тощо). 2. Відсутність доступного кредитування (нерозвиненість інфраструктури фінансування сільського господарства, відсутність інвестиційних можливостей і доступності кредитних ресурсів, високі процентні ставки). 3. Нерозвиненість інфраструктури сільської місцевості (нерозвинені сільські ринки та інша сільська інфраструктура, дорога логістика, високі витрати). 4. Низька продуктивність (у виробництві та промисловій переробці сільгосппродукції). 5. Невідповідність вимогам і стандартам (щодо гігієни виробництва, безпечності та якості харчових продуктів тощо). 6. Низька кваліфікація (низький рівень освіти в сільській місцевості, нестача кваліфікованого персоналу, відсутність навичок використання сучасних технологій і сучасних управлінських практик тощо). 7. Неможливість адаптуватися до вимог Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, зокрема щодо гігієни, санітарії та фітосанітарії. 8. Неможливість конкурувати на ринках збуту продукції (високі ціни на енергоносії призводять до подорожчання виробництва і перевезень тощо)

Джерело: авторська розробка.

а саме: частка продуктів рослинного походження зросла в порівнянні із 2010 р. на 11,9 в. п., у тому числі питома вага зернових збільшилася з 24,8% у 2010 р. до 36,6% у 2017 р., насіння олійних культур – з 10,9% до 11,6% відповідно. Питома вага експорту готових харчових продуктів за цей період скоротилася з 25,9% до 15,9%. Експорт рослинної олії збільшився в 1,8 разу – з 2,6 млрд дол. США до 4,6 млрд дол. США, натомість її частка в загальній сумі експорту агропромислової продукції скоротилася на 0,4 в. п. (табл. 10).

Україна перебуває серед лідерів – експортерів зернових культур у світі, зокрема пшениці – 5 місце (після Росії, ЄС, США, Канади), кукурудзи – 4 місце (після США, Бразилії, Аргентини), ячменю – 4 місце (після Австралії, ЄС, Росії) та технічних культур, зокрема соняшнику – 6 місце (після ЄС, Китаю, Молдови, Казахстану, Сербії), сої – 7 місце

(після Бразилії, США, Парагваю, Канади, Аргентини, Уругваю), ріпаку – 3 місце (після Канади, Австралії).

Українські агрохолдинги відіграють ключову роль у формуванні українського експорту зернових та олійних культур. Частка холдингів у загальному експорті вища, ніж у загальному виробництві цих культур і становить: кукурудзи – 44,7%, ріпаку – 41,0%, пшениці – 37,0%, сої – 29,0%, ячменю – 28,0% [11].

Сировинна орієнтація українського експорту робить позиції України на зовнішніх ринках уразливими, оскільки попит на сировинні товари є нестійким і характеризується значною ціновою мінливістю. Доцільним є збільшення експорту українських товарів з високою доданою вартістю. Фактором нарощування аграрного експорту з високим рівнем доданої вартості є підвищення вимог безпечності та якості харчових продуктів і сировини за рахунок впровадження систем управління якістю та безпечністю харчових продуктів.

Товарна структура експорту й імпорту агропромислової продукції України в 2010 р. і 2017 р.

Показник	Од. виміру	2010 р.			2017 р.			Темп зростання, 2017/2010 рр., %	
		Експорт	Імпорт	Сальдо	Експорт	Імпорт	Сальдо	Експорт	Імпорт
Агропромислова продукція – всього	млн дол. США	9936,1	5761,9	4174,2	17756,9	4301,2	13455,6	178,7	74,6
у тому числі:									
Живі тварини та продукти тваринного походження	млн дол. США	771,4	1241,7	-470,3	1108,8	731,5	377,2	143,7	58,9
Питома вага в загальному обсязі	%	7,8	21,6	x	6,2	17,0	x	x	x
Продукти рослинного походження	млн дол. США	3976,3	1563,7	2412,6	9215,7	1368,0	7847,7	231,8	87,5
Питома вага в загальному обсязі	%	40,0	27,1	x	51,9	31,8	x	x	x
Жири та олії тваринного або рослинного походження	млн дол. США	2617,3	451,5	2165,8	4605,7	266,6	4339,0	176,0	59,0
Питома вага в загальному обсязі	%	26,3	7,8	x	25,9	6,2	x	x	x
Готові харчові продукти	млн дол. США	2571,1	2504,9	66,1	2826,7	1935,0	891,7	109,9	77,2
Питома вага в загальному обсязі	%	25,9	43,5	x	15,9	45,0	x	x	x

Джерело: складено за даними [4; 10].

Український імпорт сільськогосподарської продукції за аналізований період (2010–2017 рр.) скоротився по всіх товарних позиціях. Фрукти і горіхи утворюють найбільшу групу (11,1%) від загального обсягу імпорту у 2017 р. Іншими значними за обсягом імпортованими товарами є риба і молюски (10,6%), какао-продукти (5,5%) і тютюнові вироби (9,4%) [4].

Позитивна кон'юнктура світових сільськогосподарських ринків сприяла зростанню привабливості сектора АПК для внутрішнього інвестування. Сума капітальних інвестицій у 2017 р. у сфері сільського господарства становить 57,8 млрд грн і збільшилася порівняно з 2010 р. в 6,6 разу, або на 49,0 млрд грн. Частка інвестування в сільськогосподарську сферу зросла з 5,6% до 14,0% від загальної суми капітальних інвестицій в економіку України.

Частка сільського господарства в загальному обсязі прямих іноземних інвестицій залишається незначною і становить 621,9 млн дол. США, або 1,6% у 2017 р. порівняно з 1,7% у 2010 р. [4]. Серед причин помірних іноземних інвестицій – несприятливе ділове середовище в Україні, що супроводжується обтяжливими регуляторними та бюрократичними перепонами.

Дослідження питань розвитку сільських територій та їх впливу на адміністративно-територіальні

та соціально-економічні показники розвитку регіонів та країни в цілому набуває актуальності в процесі реалізації положень реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Вирішення проблем села залишається серед актуальних питань сьогодення [2].

Реалізація комплексного і системного соціально-економічного розвитку сільських територій, спрямованого на підтримку та розвиток малих форм сільськогосподарських виробників (фермерські господарства та особисті селянські господарства), створення робочих місць у сільській місцевості, покращення місцевої інфраструктури, поліпшення умов життя та достатку жителів у кожному населеному пункті країни кореспондується із кінцевою метою реформи місцевого самоврядування і децентралізації влади в Україні. Серед пріоритетів відродження українського села розглядаються: сприяння та надання допомоги в забезпеченні сільського розвитку за лідерства громад з метою активізації їх життєдіяльності; зростання економіки сільських територій шляхом правової та фінансової підтримки на основі інтегрованих стратегій місцевого розвитку громад, участі держави та інших зацікавлених сторін в їх впровадженні.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз дозволяє зробити певні висновки.

1. Агропромислове виробництво є однією з провідних галузей економіки України, що має природні конкурентні переваги:

- ✦ площа сільськогосподарських земель України – найбільша в Європі та складає 42,7 млн га (більше 70% території країни), з них – 32,5 млн га використовуються для вирощування сільськогосподарських культур;
- ✦ сільськогосподарський сектор забезпечує більше 10% ВВП (2017 р.);
- ✦ у сільськогосподарському секторі зайнято близько 3,0 млн населення (майже 18% зайнятих в Україні);
- ✦ розвитку сектора сприяють близькість ринків збуту, транспортна інфраструктура, зростання світового попиту на продовольчі продукти й альтернативну енергетику, наявність дешевих трудових ресурсів.

2. Розвиток сільських територій впливає на внутрішню продовольчу безпеку в країні та формує значну частину її експортного потенціалу (частка експорту агропромислової продукції в експорті товарів з країни становила 41,0% у 2017 р. і збільшилася на 21,7 в. п. порівняно з показниками 2010 р.).

3. Найпотужнішими учасниками аграрного ринку є агрохолдинги (частка сільськогосподарських земель у користуванні 21,9% від усіх посівних площ; валове виробництво – 22,4% від загального обсягу по країні у 2017 р.), конкурентними перевагами яких є використання новітніх технологій; налагоджена експортна інфраструктура та партнери; наявність власної інфраструктури (елеватори, сховища, залізничні вагони тощо) та матеріально-технічної бази (машини, комбайни, інше).

4. Невеликі особисті сільські господарства (під впливом негативних чинників, таких як низький рівень місцевого розвитку, малі розміри земельних ділянок, відсутність фінансових активів, технічного забезпечення, високі ціни на засоби виробництва, низьку якість інфраструктури, відсутність доступу до ринків збуту тощо) в процесі господарської діяльності неспроможні отримувати значну додану вартість і інвестувати вільні кошти в майбутній розвиток. У результаті, виробляючи значну кількість сільськогосподарської продукції в країні (43,6% валової продукції сільського господарства в Україні, зокрема продукції рослинництва – 39,5%, продукції тваринництва – 54,2%), особисті селянські господарства практично не мають впливу на формування ринку збуту.

5. В умовах реалізації реформи децентралізації та територіальної організації влади в Україні набуває актуальності реалізація державної економічної та соціальної політики, спрямованої на забезпечення сталого розвитку сільських територій, а саме: розбудову

соціальної та дорожньої інфраструктури, підвищення добробуту населення, створення умов для надання доступних і якісних послуг; активізацію форм територіального співробітництва; стимулювання розширення видів підприємницької діяльності; підвищення ефективності використання, охорони та захисту земель тощо.

6. Вирішення проблем та забезпечення сталого розвитку сільських територій та аграрного сектора в Україні потребує термінової розробки й впровадження комплексних програм розвитку на основі формування нового соціально-економічного укладу та середнього класу в сільській місцевості; нової форми територіального розселення; державно-приватного партнерства; кооперації індустріального виробництва, малих підприємств, фермерів, індивідуальних господарств населення; створення ефективних агрокластерів з виробництва й реалізації продукції тощо. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Аналіз ринку органічної продукції в Україні. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/407-analiz-rinku-organichnoyi-produktsiyi-v-ukrayini>

2. Єдина комплексна стратегія та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015–2020 роки. URL: <http://minagro.gov.ua/system/files/>

3. Органічний ринок в Україні – аналітика. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/415-organichniy-rinok-v-ukrayini-analitika>

4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

5. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики України. URL: <http://www.minagro.kiev.ua>

6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення» від 14.04.2000 р. № 656. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/656-2000-p>

7. Статистичний збірник «Сільське господарство України» за 2017 рік. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_sg2017_pdf.pdf

8. Статистичний збірник «Рослинництво України» за 2017 рік. URL: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_rosl_zb.htm

9. Статистичний збірник «Тваринництво України» за 2017 рік. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/05/zb_tu2017pdf.pdf

10. Статистичний щорічник України за 2017 рік. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/11/zb_seu2017_u.pdf

11. LFM BOOK 2018. Агрохолдинги України 2017. URL: http://ucab.ua/ua/lfm_book

REFERENCES

“Analiz rynku orhanichnoi produktsii v Ukraini” [Analysis of organic products market in Ukraine]. <https://agropolit.com/spetsproekty/407-analiz-rinku-organichnoyi-produktsiyi-v-ukrayini>

[Legal Act of Ukraine] (2000). <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/656-2000-p>

"LFM BOOK 2018. Ahroholdynhy Ukrainy 2017" [LFM BOOK 2018. Agroholdings of Ukraine 2017]. http://ucab.ua/ua/lfm_book

"Orhanichniy rynok v Ukraini – analityka" [The organic market in Ukraine is an analyst]. <https://agropolit.com/spetsproekty/415-organichniy-rinok-v-ukrayini--analitika>

Ofitsiyniy sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Ofitsiyniy sait Ministerstva ahranoi polityky Ukrainy. <http://www.minagro.kiev.ua>

"Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2017 rik" [Statistical Yearbook of Ukraine for 2017]. http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/11/zb_seu2017_u.pdf

"Statystychnyi zbirnyk «Roslynyystvo Ukrainy» za 2017 rik" [Statistical collection "Plant Growing of Ukraine" for 2017].

https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_rosl_zb.htm

"Statystychnyi zbirnyk «Silske hospodarstvo Ukrainy» za 2017 rik" [Statistical collection "Agriculture of Ukraine" for 2017]. http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_sg2017_pdf.pdf

"Statystychnyi zbirnyk «Tvarynyystvo Ukrainy» za 2017 rik" [Statistical collection "Livestock of Ukraine" for 2017]. http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/05/zb_tu2017pdf.pdf

"Yedyna kompleksna stratehiia ta plan dii rozvytku silskoho hospodarstva ta silskykh terytorii v Ukraini na 2015-2020 roky" [Integrated Strategy and Action Plan for Agricultural and Rural Development in Ukraine for 2015-2020]. <http://minagro.gov.ua/system/files/>